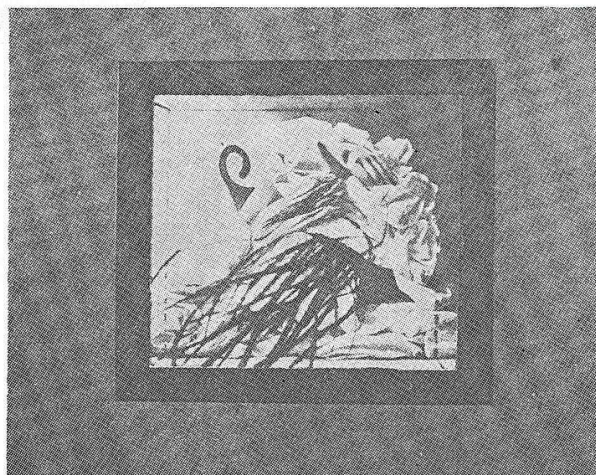
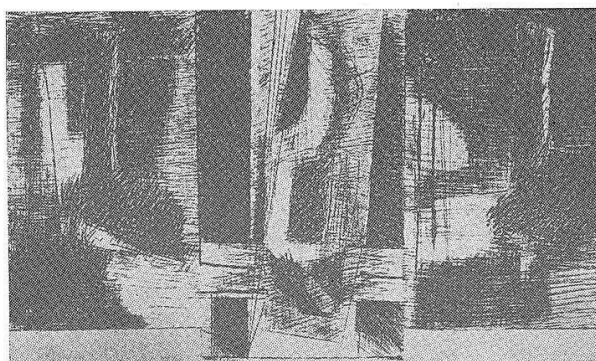

prilog kritici buržoaskih koncepcija o moralnom vaspitanju omladine

g. Šefran »ugriženi II«

vukica obrađović-dragović »striptih«

Buržoaskim etičkim teorijama o vaspitanju omladine u savremenim uslovima postavljen je zajednički cilj da depolitizuju omladinu, da u njoj probude težnju za lakom zaradom, privatnosopstveničke instinkte i individualizam potrošača, tj. da je stave u službu buržoaskog društva.

Bespomoćna u borbi sa idejama marksizma i lenjinizma, koje su sve privlačnije i sve rasprostranjenije među zapadnom omladinom, buržoaska propaganda usmerava se na pitanja etičkog pogleda na svet (pitanja slobode ličnosti, potreba, životnog standarda, porodice, slobodnog vremena itd). Buržoaska propaganda i nauka pokušavaju da sakriju ili barem da prikriju stvarne uzroke nezadovoljstva omladine. Pri tome, autori ideoloških diverzija usmerenih prema omladini, ne žaleći truda, pribegavaju svakojakim sredstvima.

Razmatrajući koncepcije o moralnom vaspitanju omladine na Zapadu, treba istaći da u većini slučajeva te koncepcije nemaju strogo naučni karakter i da su pored toga mnogobrojne i raznovrsne. Istovremeno se sve izrazitije primećuje tendencija ozbiljnijeg i naučnog (mada ne do kraja tačnog) razmatranja problema omladine.

U buržoaskoj nauci postoje mnogobrojne pseudonaučne teorije kojima je cilj da ocrne omladinu, da je gurnu na put pasivnosti i nepoverenja u sopstvenu snagu. To su teorije o »apolitičnosti« i »degradaciji« mlade generacije, koje se oslanjaju na amoralne postupke jednog dela omladine. Izopačene pojave u životu jednog dela beznadne i zbunjene omladine, regrutovane uglavnom iz reda malograđanske sredine, buržoaski teoretičari proglašavaju krizom čitave mlade generacije. Ovde treba pomenuti i pokušaje buržoaskih teoretičara, posebno Ž. Šezala, E. Bloha, H. Bleina, H. Šelskog i L. Fojera, da antiratne i antiimperijalističke istupe omladine pripisu buntu mladih koji je izazvan poznatom suprotnošću između »očeva i dece«, brojnim slučajevima »Edipovog kompleksa« — pobunom sina protiv očeve vlasti, projektovano na društvo odraslih u celini. Ovde spada i obnovljena teorija o zbližavanju kapita-

lizma i socijalizma, prema kojoj klasna borba tobože gubi smisao, a omladina, zbog posebne brige kapitalističke države, gubi svoj buntovnički duh.

Istom cilju služe i etičko-sociološke koncepcije engleskih radikalnih i konzervativnih istraživača obrazovanja, u kojima pokušavaju da predstavljaju buržoasko društvo »društvom jednakih mogućnosti«, ističući istovremeno »objektivne« uslove diskriminacije širokih narodnih masa u oblasti sticanja obrazovanja. Prema njihovom mišljenju, potpuno obrazovanje i kultura pripadaju samo predstavnicima elite, budućim slušaocima Kembridža i Oksforda. Tako je jedan od vodećih autora toga pravca, danas pokojni T. Eliot, otvoreno izjavio, da je većini ljudi potreban minimum znanja. Smatrao je da je svaka želja za širenjem obrazovanja veštački stvorena i stimulirana politikom u vreme izbornih kampanja. »Nema nikakve sumnje«, — pisao je on — »da u nastojanju da obrazovanje omogućimo svima, snižavamo standard (...) i rušimo drvenu građevinu da bi pripremili teren za buduće varvarske horde, koje će se na njemu smestiti sa svojim mehanizovanim karavanima« (T. S. Eliot, *Notes Towards the Definition of Culture*, London 1948, p. 34). Suština takvih teorija je u tome da se istakne mala vrednost ljudi iz naroda i prikrije diskriminacija u oblasti obrazovanja sa ciljem da se pripremi teren za pretvaranje omladine u radnu snagu i objekat kupoprodaje.

Izopačene pojave u životu omladine, kao što su kriminal, narkomanija, samoubistva, parazitski način života, buržoaski teoretičari po pravilu objašnjavaju prezasićenošću omladine »bezbrižnim« i »udobnim« životom koji joj donosi buržoaski kapitalistički poredak. Ne zaustavljajući se na tome, oni su stvorili rafinirani i potpuno nerealan model mladog čoveka Zapada, o kome je posebno pisao popularni francuski časopis *Paris match*; »Solidan i jak, razuman i brz, sklon komforu, vičan boksu i ukrštenim rečima« (V. G. I. Janaev, *Sovetskaja molodež i međunarodnie svjazi, Novoe vremja*, 44/70, str. 16).

Nije potrebno dokazivati pseudonaučnost ovakvih teorija. Primitimo samo da savremeni kapitalizam ne samo što ne oplemenjuje omladinu, već je pretvara u jednu od najviše eksploatisanih, najviše diskriminisanih i najsiromašnijih kategorija stanovništva u kapitalističkim zemljama. Organ sindikalne organizacije AFL-CIO, časopis *American federationis* piše: »Najžalosniji zaključak koji se pri oceni ekonomske situacije u SAD može izvesti je da je omladina siromašnija od ostalih delova društva« (V. *Meždunarodnaja žiznj*, 4/71, str. 148). U kojoj su meri omladini dostupni znanje i kultura, svedoče očigledno podaci o broju mladih koji stiču srednje obrazovanje. Prema podacima organa Evropske ekonomske zajednice, 1966. godine završilo je srednju školu u Belgiji 17% mladih odgovarajućeg uzrasta, u Francuskoj i Luksemburgu 12%, u Holandiji 8%, SRN 7% u Italiji manje od 5%. Prema podacima UNESCO-a 45% svetske omladine je bez ikakve mogućnosti da stekne osnovno obrazovanje. Radi potpunije slike treba dodati gorko priznanje američkog časopisa *Saturday Evening Post*: »Kao što smo u svoje vreme rasipali prirodni gas, šumu i plodna zemljišta, tako danas razbacujemo naše najvrednije prirodno bogatstvo: stvaralačku mogućnost mladih umova i mišića, stvaralačku snagu mašte i emocije mladih. Mi ih gubimo zbog toga što mladim ljudima ne možemo obezbediti produžetak učenja i dati im posao« (Cit. po knj. A. Svetlov, *Položenje i borba molodeži v stranah mirovoj kapitalističkoj sistemy*, Moskva 1970, str. 18). Prema podacima 44. zasedanja MOR, »nezaposlenost među radnicima starim dvadeset godina često je dva puta veća nego među radnicima uopšte«. U prvim mesecima 1970. godine u Francuskoj je bilo oko 135.000 nezaposlenih mladića i devojaka; 1968—1969. oko dva miliona Italijana napustilo je domovinu u potrazi za poslom; od 1960. do 1968. godine 300.000 mladih Škotlandana otputovalo je iz zemlje da bi našli posao itd.

Interesantno je ispitati odnos same omladine Zapada prema pomenutim etičkim teorijama. Zaključci savetovanja »Sistem vrednosti u svetu koji se menja« (1969), na kojem su izneti detaljni podaci sakupljeni istraživanjima različitih slojeva omladine, odlikuju se oštrim protestom mladih protiv mišljenja da omladina »mrzi« stariju generaciju.

Prema mišljenju mladih, razlike između generacija, same po sebi ne znače da između njih postoji konflikt, još manje ideološki konflikt. Neslaganja sa starijom generacijom nisu posledica razlike u godinama, već su klasnog karaktera i tiču se osnovnih političkih pitanja savremenog buržoaskog društva. U redovima radničke klase, omladina i stariji nalaze se u istom položaju, kako u smislu mesta koje zauzimaju u procesu proizvodnje, tako i u smislu odnosa u koje stupaju sa drugim društvenim klasama.

Veoma veliku popularnost na Zapadu poslednjih godina dobila je koncepcija teoretičara pokreta »nove levice«, profesora kalifornijskog univerziteta Herberta Markuzea. Mada ne potpuno adekvatna realnom značenju protesta omladine, koji u poslednjoj deceniji predstavlja jedan od najvažnijih faktora borbe u industrijski razvijenim kapitalističkim zemljama, ta je koncepcija svojevrsna osnovica »nove levice«.

Ideje Markuzea, izražene u njegovim radovima *Kultura i društvo* (1954), *Eros i civilizacija* (1955), *Psihoanaliza i politika* (1968), i posebno u senzacionalnoj knjizi *Čovek jedne dimenzije* (1964), svode se na sledeće: U zemljama imperijalizma klasna borba je prestala i zamenjena je u savremenom društvu »uskobom generacija«. Prema mišljenju Markuzea, radnička klasa je u »industrijskom društvu« izgubila revolucionarnost, podvrgnuvši se integraciji. Zbog toga poredak stvari mogu izmeniti samo oni koji su van procesa proizvodnje: studentska omladina, inteligencija, predstavnici rasnih manjina, dejstvujući stihijski, bez organizacije i partije.

Pošto su stavovi Markuzea već pažljivo razmatrani i kritički analizirani u sovjetskoj filozofskoj literaturi (preporučuje se članak *Da li se odlikuje kritičnošću »kritička teorija društva« Herberta Markuzea?* od J. Zamoškina i N. Motrošilove u *Pitanjima filozofije*, 10/1968), razmotrićemo na ovom mestu dalji razvoj ideja Markuzea u njegovom *Ogledu o oslobođenju* (*An Essay on Liberation*, Boston, 1969).

Markuze ponavlja teze o »stabilnosti organizovanog kapitalizma«, »konzervativnosti integrisanog proletarijata« i »revolucionarnosti nove levice«, ali iznosi i nove ideje. Dok u *Čoveku* jedne dimenzije putevi i perspektive osnovnih društvenih preobražaja nemaju naučno objašnjenje i zbog toga se pretvaraju u utopiju, u *Ogledu o oslobođenju* Markuze iznosi shvatanje prema kome bi moglo biti srušeno savremeno tehno-kratsko kapitalističko društvo.

Markuze smatra da je za likvidaciju tzv. dobrovoljnog ropstva čoveka u društvu izobilja potrebno kvalitativno poboljšanje »biološke strukture« pojedinca (izraz »biološki« Markuze ne upotrebljava u smislu naučne discipline, već da bi označio proces pretvaranja duhovnih težnji pojedinaca u životne potrebe), »prodiranje budućega u sadašnje«, stvaranje novog »estetskog« morala, oslobođenje ličnosti od vlasti državnog aparata i vlasti robe i ujedinjenje ljudi na osnovu »biološke solidarnosti«. Oslobođenje svesti i potpun raskid sa prošlošću, prema mišljenju Markuzea, moraju da prethode stvaranju istinski slobodnog društva.

Polazeći od naučno osnovanog razmatranja osnovnih puteva likvidacije kapitalističke države, ne dotičući se pitanja o izvorima siromaštva i razlika u životnom standardu u kapitalističkim zemljama, Markuze smatra da je veoma važan uslov oslobođenja omladine priprema posebnog jezika, »pošto su sva sredstva komuniciranja monopolizovana od strane društva jedne dimenzije i potčinjena njemu«. Propagirajući primer hipija, koji po dogovoru koriste reči kao što su na primer, »odlazak«, »trava«, »kiselina«, »lonac«, i oduševljavajući se sistematskim jezičkim buntom mladih »crnih buntovnika« (termin Markuzea) koji običnim i razumljivim rečima dodeljuju upravo suprotan smisao, Markuze smatra da je to put uništenja lažnog i licemernog; »veliki cilj oslobođenja kulture«, problem životno važan za oslobođenje.

Nije teško shvatiti da takva ideološka koncepcija predstavlja, u stvari, bežanje od bitnih i istinski revolucionarnih zadataka. Ona sputava akciju omladine i ide na ruku vladajućoj klasi.

Prema mišljenju američkog filozofa, drugo sredstvo za oslobođenje ličnosti sastoji se u stvaranju nove umetnosti. »Ako ovaj tužni način života treba da bude izmenjen (...),

Ljudi će morati naučiti da u sebi razvijaju novo shvatanje života — sopstvenog i života stvari« *An Essay on Liberation*, p. 39). Zbog toga i postoji umetnost, čiji je cilj da »saopšti objektivnu istinu, nedostupnu običnom jeziku i svakidašnjem iskustvu« (Ibid.). Markuze smatra da se posle oslobođenja od eksploatacije stvaralačka moć može usmeriti na menjanje istorijskog iskustva u celini. »Oslobodilačke težnje današnjih buntovnika ispoljavaju se u negiranju tradicionalne kulture« — piše Markuze — »i u sistematskom spuštanju te kulture na zemlju«. »Muzici nebeskih sfera« oni danas suprotstavljaju sopstvenu muziku punu prkosa i mržnje, ali i radosti pobunjenih žrtava« (Ibid. p. 44).

Na osnovu ovih fragmentarnih primera, očigledno je da Markuzeovo shvatanje umetnosti predstavlja eklektički skup shvatanja raznih teorija »čiste« umetnosti. Isticanje teze o novoj kulturi takođe odvodi omladinu od glavnih zadataka, kao što su zaustavljanje agresivnih imperijalističkih ratova, borba protiv vlasti monopola.

U celini uzeto, ovakav prilaz problemima omladine predstavlja, u stvari, već poznati, istina nešto razvijeniji nego pre, ali ipak jednostrani pristup Markuzea postojećoj stvarnosti. To mu ne dozvoljava da shvati puteve prelaza od stvarnog ka željenom. Zbog toga njegova teorija predstavlja mehaničko i potpuno negiranje stvarnosti. Ideal se prosto definiše i propagira, ali se pri tome ne istražuju objektivni procesi i mogućnosti prerastanja postojećeg u željeno.

Na kraju hteli bi da se osvrnemo na najneistinitiju koncepciju Markuzea o tobožnjem nestajanju revolucionarnosti u redovima radničke klase i prenošenju te revolucionarnosti na »novu levicu«. »Kad bi radnička klasa, kao ranije, zauzimala ključne pozicije u procesu proizvodnje«, — piše Markuze — »predstavljala bi masovnu snagu, nosila teret eksploatacije i bila istorijski zastupnik revolucije, ali ako doprinosi učvršćivanju kapitalističkog sistema, ona postaje konzervativna, čak kontrarevolucionarna sila. Objektivno, »sebi« radnici su još uvek potencijalno revolucionarna klasa, ali subjektivno, »za sebe« to nisu« (Ibid. p. 21). I dalje: »Ta tendencija pojačana je izmenjenim sastavom radničke klase. Smanjivanje broja »plavih okovratnika« i povećanje broja i društvenog značaja »belih okovratnika« (službenika, tehničara, inženjera i specijalista), razjedinjuje klasu. Upravo oni slojevi radničke klase koji su bili i ostali glavni objekti grube eksploatacije imaju sve manju ulogu u procesu proizvodnje, a inteligencija (istina izvršna), sve veću. »Nova radnička klasa«, zahvaljujući svome položaju, može izmeniti, prestrojiti i preorijentisati način proizvodnje i proizvodnih odnosa. Međutim, njeni predstavnici nisu za to zainteresovani, jer su duboko srasli sa sistemom i veoma dobro plaćeni« (Ibid. p. 50). »Studentski pokret pogadja kapitalističko društvo u najosetljivije mesto« — piše Markuze — »izazivajući žučnu i žestoku reakciju« (Ibid. p. 53). Tako Markuze odlučno suprotstavlja tobože nerevolucionarne radnike istinski revolucionarnoj omladini, uključujući i studente.

Na ovom mestu Markuze još piše: »Znatan broj studenata su budući radnici, »nova radnička klasa«, bez koje ne samo što se ne može, već koja je od životne važnosti za razvitak postojećeg društva«.

Ako studenti predstavljaju budući deo radničke klase, zašto ih Markuze posmatra kao izolovani deo koji se suprotstavlja radničkoj klasi? Zatim, potpuno je nejasna teza o gubitku revolucionarnosti radničke klase, ako se u njene redove utapa mlada revolucionarna generacija. Ako se tome doda, kako piše Markuze, da sam termin »studentski pokret« ima ideološki i ograničeni karakter (izraz prikriva činjenicu da u pokretu aktivno učestvuju značajan broj odraslih intelektualaca i nestudentskih grupa, koji pokretu pridaju različite ciljeve), postaje očigledno da je logička konstrukcija Markuzea pogrešna: jedan njen deo isključuje drugi. U toj koncepciji postoji i druga logička greška. Ako se uzme u obzir da su studenti koji popunjavaju radničku klasu, u osnovi »beli okovratnici« (o čijoj je nezainteresovanosti za društvene preobrazbe već bilo govora), kako mogu biti nosioci revolucionarnosti? Bitna postavka o revolucionarnosti »nove levice« u Ogladu o oslobođenju u najmanju ruku je ostala nedokazana.

Analiza grešaka Markuzea govori o nemoći buržoaskih naučnika da opovrgnu marksističko-lenjinističko učenje, na šta Markuze sam sebe podstiče u predgovoru svoje knjige. Još više od toga, radovi Herberta Markuzea predstavljaju dobar materijal za oštru osudu nedostataka kapitalističkog društva.

U poslednje vreme u SAD javilo se niz novih interesantnih radova tzv. »saputnika«, koji se saučesnički odnose prema omladinskom pokretu na Zapadu. Oni nemaju za cilj da stvore opštu teoriju toga istorijskog procesa, već zadatak da upoznaju društvo sa »novom levicom« i njenim odnosom prema svetu. To su radovi profesora istorije kalifornijskog univerziteta T. Rozaka *Stvaranje kontrakulture*. Razmišljanje o tehnokratskom društvu i njegovoj mladoj opoziciji (*The Making of a Counter Culture. Reflections on the Technocratic Society and its Youthful Opposition*, New York, 1969) i profesora prava jelskog univerziteta. U *Rajha Zeleni izdanci Amerike* (*The Greening of America*, New York, 1970).

U radu Rozaka raspravlja se o kontrakulturi, paroli koju je stvorila »nova levica« i koja uključuje pojmove kao što su formiranje novih odnosa među ljudima, stvaranje i prihvatanje novih etičkih vrednosti, utvrđivanje novih društvenih normi, principa, ideala, estetskih i etičkih kriterijuma, stvaranje novog tipa ličnosti sa novim oblicima svesti i delatnosti. Karakteristična crta svesti »nove levice« je u tome što neki od njenih teoretičara, kao što su Rozak i Rajh, jasno uočavaju opasnost nihilističkih i rušilačkih tendencija i kritički se odnose prema njima.

Govoreći da je u osnovi bunta mladih sukob generacija, Rozak ga tumači nešto drukčije. On ističe sledeće: u životu i svesti »očeva«, »novoj levici« je posebno mrsko što roditelji po svaku cenu jure za bogatstvom i zadovoljenjem »pravidnih potreba«. Istina je da mladi buntovnici često jedu hleb svojih roditelja, ali za razliku od svojih očeva demonstriraju spremnost da se odreknu svih »potrošačkih« dobara i komfora, ako se za njih mora platiti dostojanstvom, samostalnošću i uverenjem.

Rozak pokazuje da savremena službena Amerika, uvek spremna da svečano proglasi humanističke vrednosti, predstavlja na delu sistem licemerja. Na tome planu analiziraju se ideje »kontrakulture«, istaknute od strane studenata i usmerene u pravcu stvaranja novog tipa »potpune« i odgovorne ličnosti.

Pokret omladinskog protesta u Americi, U. Rajh izjednačuju se sa novim, tek izniklim izdancima, na koje već nasrću moćni zamasi neprijateljskog vetra. Hoće li se sačuvati mladi izdanci ili će biti uništeni? A ako mladice ipak opstanu, u šta će se razviti? To su pitanja koja bez sumnje kopkaju autora, ali, na žalost, na njih ne daje odgovore.

Razmotrili smo samo neke osnovne koncepcije etičkog vapitanja omladine na Zapadu. One još jednom svedoče o »krizi duha« koju preživljavaju industrijski razvijene kapitalističke države, u prvom redu SAD. Pri tome, pokušaji buržoaske nuke i moćnog propagandnog aparata da ublaže krizu nemaju uspeha. U intervjuu časopisu *News Week*, istaknuti američki istoričar Ričard Hofstater nije slučajno izjavio: »Već sada se pokazalo da je veoma značajno što je kriza poljuljala veru omladine u životne ciljeve. To je vanredno važan činilac opšteg poretka i njegova uloga tokom vremena postaće još primetnija. On je nastao prilično davno — moguće u vreme kad su ljudi počeli da govore o »bitsima«, — prošao je kroz stadijum »hipijak« i široko rasprostranjenog otuđenja omladine« (*The New York Times*, september 22, 1971).

Sve ovo objašnjava zbog čega, uprkos moćnom buržoaskom propagandnom aparatu da udalji omladinu od nasušnih problema i da u njoj uguši sva progresivna stremljenja, sve veći broj mladića i devojaka počinju da pokazuju interes za marksističku teoriju. Primećuje se pojačan uticaj komunističkih i radničkih partija među omladinom, stvaraju se progresivne profesionalne i nove komunističke omladinske organizacije. Savremena omladina učestvuje u borbi protiv imperijalizma za mir, demokratiju i socijalizam.

Preveo sa ruskog
Momčilo Grubač